

Назаров Н.К.

д.е.н., доцент

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Остапчук В.В.

аспірант

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ІНТЕНСИВНІСТЬ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ВОЄННИХ ДІЙ

Упродовж останніх десятиліть проблема вимушеної міграції набула особливої актуальності у зв'язку з активізацією локальних і регіональних конфліктів, зростанням масштабів воєнних дій та загостренням гуманітарних криз. Вимушена міграція, як форма переміщення населення, викликана загрозами життю, здоров'ю або свободі, значно відрізняється від добровільної мобільності. Зокрема, вона характеризується раптовістю, високим ступенем непередбачуваності та глибокими соціально-економічними наслідками як для самих переселенців, так і для країн-донорів і країн-приймачів. У цьому контексті постає необхідність ґрунтовного дослідження чинників, які визначають інтенсивність таких міграційних процесів, особливо в умовах активних воєнних дій.

Серед ключових факторів, що формують масштаби та динаміку вимушеної міграції під час конфліктів, вирізняються як об'єктивні умови зовнішнього середовища, так і суб'єктивні особливості сприйняття ризиків з боку населення [2, 5]. До першої групи належать інтенсивність та тривалість бойових дій, рівень фізичної небезпеки, масштаби руйнувань житлової, соціальної та транспортної інфраструктури. При цьому саме інтенсивність воєнних дій часто виступає детермінантою масового виходу населення з певних територій у короткі терміни. У той же час наявність безпечних коридорів евакуації, відкритість кордонів суміжних держав, наявність міжнародної гуманітарної допомоги також є визначальними чинниками, що впливають на ухвалення рішення щодо міграції.

Суб'єктивний вимір вивчення вимушеної міграції включає аналіз мотивацій, очікувань і рівня довіри до державних інституцій. У ситуації, коли громадяни не вірять у здатність держави гарантувати безпеку або забезпечити базові потреби, спостерігається зростання готовності залишати небезпечні території. Особливу роль відіграють фактори родинних зв'язків, соціальних мереж та культурних традицій, які можуть як сприяти залишенню зони конфлікту, так і стримувати від цього кроку. Крім того, значення має інформаційна політика: чим більше люди інформовані про реальні загрози та можливості евакуації, тим активніше вони ухвалюють рішення про переміщення.

Істотний вплив на інтенсивність вимушеної міграції мають також соціально-демографічні характеристики населення. Дослідження вказують на те, що першими мігрують жінки з дітьми, особи похилого віку, люди з інвалідністю, що пояснюється їхньою вразливістю перед наслідками воєнного конфлікту [6]. Водночас економічно активне населення нерідко залишається на місці довше, що пов'язано із зайнятістю, прив'язаністю до нерухомості або сподіванням на швидке завершення бойових дій.

У сучасному вимірі вивчення вимушеної міграції особливу увагу слід приділяти геополітичному контексту. Реакція міжнародної спільноти, ефективність санкцій, готовність сусідніх країн приймати біженців і рівень політичної підтримки з боку союзників значною мірою формують не лише умови для переміщення, а й сприйняття перспектив повернення [4]. Таким чином, конфлікти, які супроводжуються політичною

невизначеністю або відсутністю мирного плану, провокують більш масштабну та затяжну міграцію.

На прикладі збройного конфлікту в Україні, що триває з 2014 року і особливо з початком воєнної агресії у 2022 році, можна спостерігати всі зазначені закономірності [1, 3]. З одного боку, масштаби насильства, спрямованого не лише проти збройних сил, а й проти цивільного населення, руйнування критичної інфраструктури, знищення житлових масивів стали сильними тригерами масової евакуації. З іншого боку, наявність мережі внутрішньої підтримки, готовність європейських держав до прийому біженців та організація тимчасового прихистку стали важливими умовами високої інтенсивності переміщення. У цьому випадку активна позиція міжнародних організацій, включно з ООН, Європейським Союзом і неурядовими гуманітарними структурами, також мала вирішальне значення для стабілізації процесів і забезпечення елементарного захисту прав переміщених осіб.

Протягом 2022–2025 років Україна зіткнулася з безпрецедентною хвилею вимушеного внутрішнього переміщення населення. До лютого 2022 року в Україні було зареєстровано близько 1,5 млн ВПО, переважно з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей [7]. Станом на грудень 2023 року кількість зареєстрованих ВПО зросла до 4,9 млн осіб, а загальна оцінка сягала 5,5–6,5 млн, включаючи незареєстрованих переселенців. У березні 2025 року офіційно зареєстровано 4 601 146 ВПО, з яких 3,68 млн (80,8%) – дорослі, а 873 107 (19,2%) – діти до 18 років. Серед ВПО 59,7% складають жінки, 40,3% – чоловіки. Станом на квітень 2024 року, за оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), близько 4 734 000 осіб спонтанно повернулися до своїх місць постійного проживання в Україні, з яких 24% повернулися з-за кордону [7]. Ці дані свідчать про масштабність внутрішнього переміщення в Україні та підкреслюють необхідність подальшого моніторингу ситуації для забезпечення ефективної підтримки ВПО та інтеграції їх у приймаючі громади.

У висновку слід зазначити, що інтенсивність вимушеної міграції в умовах воєнних конфліктів формується в результаті взаємодії низки чинників — від об'єктивної оцінки фізичних загроз до соціальних, економічних і психологічних аспектів життя спільноти. Розуміння цих факторів є критично важливим для формування ефективної державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб, для координації міжнародної гуманітарної допомоги та розробки стратегій післяконфліктної реінтеграції.

Список використаних джерел

1. Козловська, Л. В., Воропай, С. В. (2023). Гібридна війна в Україні у 2022–2023 роках і вимушена міграція як її наслідок. *Морська безпека та оборона*, (2), 79–85. <https://doi.org/10.32782/msd/2023.2.12>
2. Назарова Г.В., Остапчук В.В. Теоретико-концептуальні підходи до сутності міграції. *Економіка та суспільство*. 2025. № 73. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/73>
3. Стадник А. Г., Бородай А. Е. Вимушена міграція українців внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: демографічні наслідки. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Культурологія*. 2023. № 25. С. 87–96. <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/culturology/article/view/87>.
4. Теслюк Я. Вимушена міграція у сфері міжнародного права. *Право і суспільство*. 2024. № 4(44). С. 130–138. <https://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/vypusk-11-nomer-4-44-2024/vymushena-migraciya-u-sferi-mizhnarodnogo-prava>.
5. Bakewell, O. (2008). Research Beyond the Categories: The Importance of Policy Irrelevant Research into Forced Migration. *Journal of Refugee Studies*, 21(4), 432–453.

6. Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2013). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Palgrave Macmillan.
7. IOM. (2024). *Ukraine Internal Displacement Report*. International Organization for Migration. <https://dtm.iom.int/reports>